

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

На правах рукопису

ФУРДИЧКО
Орест Іванович

**Ефективність використання
ресурсно-виробничого потенціалу
лісогосподарського комплексу**

Спеціальність: 08.10.02 - Територіальні системи
та комплекси

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

ЛЬВІВ - 1995

Дисертацією є рукопис. Робота виконана в Інституті регіональних досліджень НАН України.

Науковий консультант - академік НАН України,
доктор економічних наук, професор
ЧУМАЧЕНКО Микола Григорович

Офіційні опоненти - академік НАН України,
доктор економічних наук, професор
ОНІЩЕНКО Олексій Мусійович

- доктор економічних наук, професор
ТУНИЦЯ Юрій Юрієвич

- доктор економічних наук, професор
ДЯЧЕНКО Яків Якович

Провідна установа - Рада по вивченню продуктивних
сил України НАН України

Захист дисертації відбудеться «30» серпня 1995 р.
о 11 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д.04.10.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступе-
ня доктора наук в Інституті регіональних досліджень НАН
України за адресою: 290008, Львів, вул. Театральна, 17.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Інституту
регіональних досліджень НАН України.

Автореферат розісланий «30» серпня 1995 року.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

В. І. Жовтанецький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1.1. Актуальність теми. Розвиток лісогосподарського комплексу України як цілісної системи відтворення, збереження і раціонального використання лісосировинних ресурсів в умовах ринкової трансформації економіки, становлення державності вимагає розробки нових концептуальних підходів. У новій економічній ситуації важливого значення набувають питання критичного аналізу і переосмислення загальноприйнятих поглядів і положень щодо ефективності використання ресурсного і виробничого потенціалу лісового господарства, визначення його ролі, функцій і завдань у формуванні національної економіки. Слід зазначити, що теоретичним і методологічним основам оцінки ефективності використання різних функцій лісового фонду як природного ресурсу присвячено багато досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених. Однак стосовно умов України більшість наукових праць виконано в межах адміністративно-командної системи господарювання, яка, як відомо, має суттєві розбіжності з ринковою економікою. Крім того, глобальна структурна перебудова народного господарства країни зміщує пріоритетність розвитку окремих галузей. Слід також враховувати, що становлення ринкової економіки в Україні відбувається в умовах глибокої кризи, основними ознаками якої є спад обсягів виробництва при низькому рівні задоволення потреб суспільства в промисловій продукції і товарах широкого вжитку власного виробництва, високі темпи інфляції, поява реального безробіття. Кризову ситуацію в країні поглиблюють процеси, що безпосередньо стосуються лісового господарства і лісопереробної промисловості як основних постачальників не тільки лісосировинних, але і енер-

гетичних ресурсів і потребує перегляду методології їх оцінки з позицій нової економічної ситуації.

Цільне місце у розв'язанні сучасних проблем розвитку лісового господарства повинні посісти питання, присвячені розробці науково обгрунтованої методології оцінки наявних у країні лісосировинних ресурсів і ресурсно-виробничого потенціалу, ефективності його використання; визначення реальних резервів підвищення ефективності господарювання і розробці механізмів їх реалізації в новій економічній ситуації.

На даному етапі в економічній літературі висвітлюються головним чином окремі досягнення або недоліки роботи конкретних підприємств в умовах переходу до ринкової економіки, аналізуються причини кризи. Значно менше публікацій присвячено узагальненню перехідних процесів до нової системи господарювання, визначенню перспективних напрямів розвитку національної економіки. Сьогодні важливо не тільки критично оцінити й узагальнити набутий досвід переходу до ринкової економіки, але і розробити нові механізми управління лісогосподарським комплексом відповідно до принципів, вимог та ідеології нової системи господарювання.

Необхідність розв'язання таких питань зумовила вибір теми дослідження, сформувала мету, завдання і структуру дисертації.

1.2. Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в обгрунтуванні теоретико-методологічних засад оцінки ресурсно-виробничого потенціалу лісогосподарського комплексу та розробці організаційно-економічного механізму його раціонального використання в умовах переходу до ринку, для задоволення потреби держави в сировині і послугах лісу за рахунок власного виробництва.

Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

- аналіз стану лісового фонду України як основного елементу формування ресурсно-виробничого потенціалу галузі;
- дослідження основних соціально-економічних проблем, які виникли в галузі на етапі становлення ринкової економіки;
- визначення напрямів підвищення ефективності використання виробничих ресурсів галузі;
- аналітичний огляд існуючих методів оцінки лісосировинних ресурсів і визначення можливостей їх використання в умовах ринкової трансформації економіки;
- факторний аналіз ефективності використання лісосировинних ресурсів;
- розробка оптимізаційних моделей відтворення та використання ресурсно-виробничого потенціалу галузі;
- розробка мети, завдань, принципів побудови, функцій і структури організаційно-економічного механізму раціонального використання ресурсно-виробничого потенціалу;
- визначення стратегічних напрямів розвитку лісогосподарського комплексу;
- обґрунтування перспектив розвитку підприємництва в лісовому господарстві;
- обґрунтування концепції підвищення трудової активності працівників галузі в умовах формування ринкових відносин;
- розробка методичних підходів до стимулювання трудової і творчої активності працівників галузі;
- розробка методичних рекомендацій щодо формування системи соціального захисту працівників галузі.

1.3. Предмет, об'єкт і методологія дослідження. Предметом дослідження є сутність і конкретні процеси забезпечення

ефективного використання ресурсно-виробничого потенціалу лісогосподарського комплексу. Об'єктом дослідження є лісовий фонд України і виробничі ресурси лісогосподарських підприємств і об'єднань Міністерства лісового господарства.

Вихідною інформацією для здійснення досліджень прийнято: статистичну звітність міністерств, відомств, лісогосподарських підприємств, аналітичні розрахунки, які характеризують стан лісового фонду і його ресурсний потенціал, результати робіт відомих вчених-економістів у галузі теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з визначенням і оцінкою ефективності використання лісосировинних ресурсів, досвід зарубіжних країн з цих питань, чинне законодавство України з питань роздержавлення і приватизації в галузі лісового господарства, Лісовий кодекс України, Закон про охорону тваринного світу, Закон про охорону навколишнього природного середовища тощо.

У роботі використані сучасні методи дослідження, такі як економіко-математичне моделювання, системний аналіз, програмно-цільовий підхід, факторний аналіз.

В основу дисертації покладені науково-дослідні роботи з удосконалення управління лісогосподарськими об'єктами, підвищення ефективності використання лісосировинних ресурсів, в яких автор брав безпосередню участь за період 1987-1995 р.р. відповідно до координаційних планів науково-дослідних робіт Інституту регіональних досліджень НАН України, Українського державного лісотехнічного університету:

"Розробка організаційно-технічних методів управління ресурсозбереження в регіоні"/держреєстраційний номер 01.90.0044793/;"Розробка економічного механізму відтворення ресурсного потенціалу і ресурсозбереження"/де-

Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

- аналіз стану лісового фонду України як основного елементу формування ресурсно-виробничого потенціалу галузі;
- дослідження основних соціально-економічних проблем, які виникли в галузі на етапі становлення ринкової економіки;
- визначення напрямів підвищення ефективності використання виробничих ресурсів галузі;
- аналітичний огляд існуючих методів оцінки лісосировинних ресурсів і визначення можливостей їх використання в умовах ринкової трансформації економіки;
- факторний аналіз ефективності використання лісосировинних ресурсів;
- розробка оптимізаційних моделей відтворення та використання ресурсно-виробничого потенціалу галузі;
- розробка мети, завдань, принципів побудови, функцій і структури організаційно-економічного механізму раціонального використання ресурсно-виробничого потенціалу;
- визначення стратегічних напрямів розвитку лісогосподарського комплексу;
- обґрунтування перспектив розвитку підприємництва в лісовому господарстві;
- обґрунтування концепції підвищення трудової активності працівників галузі в умовах формування ринкових відносин;
- розробка методичних підходів до стимулювання трудової і творчої активності працівників галузі;
- розробка методичних рекомендацій щодо формування системи соціального захисту працівників галузі.

1.3. Предмет, об'єкт і методологія дослідження. Предметом дослідження є сутність і конкретні процеси забезпечення

ефективного використання ресурсно-виробничого потенціалу лісогосподарського комплексу. Об'єктом дослідження є лісовий фонд України і виробничі ресурси лісогосподарських підприємств і об'єднань Міністерства лісового господарства.

Вихідною інформацією для здійснення досліджень прийнято: статистичну звітність міністерств, відомств, лісогосподарських підприємств, аналітичні розрахунки, які характеризують стан лісового фонду і його ресурсний потенціал, результати робіт відомих вчених-економістів у галузі теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з визначенням і оцінкою ефективності використання лісосировинних ресурсів, досвід зарубіжних країн з цих питань, чинне законодавство України з питань роздержавлення і приватизації в галузі лісового господарства, Лісовий кодекс України, Закон про охорону тваринного світу, Закон про охорону навколишнього природного середовища тощо.

У роботі використані сучасні методи дослідження, такі як економіко-математичне моделювання, системний аналіз, програмно-цільовий підхід, факторний аналіз.

В основу дисертації покладені науково-дослідні роботи з удосконалення управління лісогосподарськими об'єктами, підвищення ефективності використання лісосировинних ресурсів, в яких автор брав безпосередню участь за період 1987-1995 р.р. відповідно до координаційних планів науково-дослідних робіт Інституту регіональних досліджень НАН України, Українського державного лісотехнічного університету:

"Розробка організаційно-технічних методів управління ресурсозбереження в регіоні"/держреєстраційний номер 01.90.0044793/;"Розробка економічного механізму відтворення ресурсного потенціалу і ресурсозбереження"/де-

ржреєстраційний номер 01.93.024925/; "Оптимізація використання земель лісового фонду ДЛГО "Львівліс" та інших відомств області в умовах територіально-міжгалузевої інтеграції"/держреєстраційний номер УДК N 0194 00 8055/ та ін.

1.4. Наукова новизна результатів дослідження. Наукова новизна дисертації визначається тим, що в ній розроблена сучасна концепція раціонального використання ресурсно-виробничого потенціалу лісогосподарського комплексу, яка дає змогу більш повно розкрити його соціально-економічну сутність стосовно принципів ринкової економіки і використати її для побудови механізму раціонального використання лісосировинних ресурсів. На захист виносяться нові положення, висновки, пропозиції:

а) в теоретичному аспекті:

сформульовані соціально-економічні проблеми розвитку лісового господарства в умовах становлення ринкової економіки;

визначення категорії "ресурсно-виробничий потенціал лісогосподарського комплексу" як сукупність наявного лісового фонду та виробничих ресурсів, які спрямовані на його збереження, відтворення і раціональне використання. Визначені роль, завдання і функції ресурсно-виробничого потенціалу в розв'язанні соціально-економічних проблем національної економіки;

виходячи із багатофункціональності лісогосподарського комплексу, обґрунтовані необхідність і можливість визначення синергетичного ефекту лісогосподарської діяльності;

б) в методологічному аспекті:

на основі реалізації системного підходу розроблена методологія дослідження ресурсно-виробничого потенціалу лісогосподарського комплексу з позицій задоволення потреб суспільства в лісосировинних ресурсах, екологічних вимог, кон'юнктури ринку;

структуризовані напрями підвищення ефективності використання ресурсно-виробничого потенціалу;

розроблена методологія побудови стратегії розвитку лісогосподарського комплексу і організаційно-економічний механізм її реалізації;

в) в методичному плані:

розроблені рекомендації формування стратегічних планів розвитку ЛГК, побудови системи соціального захисту працівників галузі, оцінки результатів роботи і стимулювання працівників за раціональне використання ресурсно-виробничого потенціалу ЛГК.

1.5. Теоретична і практична цінність роботи. Теоретичне значення результатів дослідження полягає в формуванні нових знань про механізм створення ресурсно-виробничого потенціалу лісогосподарського комплексу і принципів його раціонального використання в процесі ринкової трансформації економіки, визначенні змін його ролі, функцій і завдань в умовах економічної незалежності України як самостійної держави.

Визначення соціально-економічних проблем, які виникли на етапі економічного реформування і впливають на розвиток лісогосподарського комплексу України, становить основу формування нових ідей і концепцій щодо побудови організаційно-економічного механізму раціонального використання ресурсно-виробничого потенціалу лісогосподарського комп-

лексу, розробки методичних підходів до підвищення трудової і творчої активності працівників галузі.

Практичне значення результатів досліджень полягає в розробці методичних рекомендацій щодо вибору найбільш доцільних методів оцінки лісосировинних ресурсів, принципів побудови стратегії розвитку лісогосподарського комплексу, стимулювання трудових колективів підприємств галузі за підвищення творчої і трудової активності в розв'язанні важливих соціально-економічних проблем галузі.

Реалізація розроблених у дисертації пропозицій щодо формування організаційно-економічного механізму раціонального використання ресурсно-виробничого потенціалу лісогосподарського комплексу спрямована на максимальне використання переваг ринкової економіки, підвищення мотиваційних процесів і зацікавленості працівників галузі в ефективному розв'язанні поставлених завдань.

1.6. Впровадження результатів дослідження. Викладені в дисертації дослідження були використані при підготовці 7 наукових звітів. Наукові доповіді "Напрями розвитку малих форм господарювання в лісовій і деревообробній промисловості" (1994 р.), "Концептуальні засади формування стратегії ефективного функціонування об'єктів лісогосподарського комплексу України" (1994 р.), скеровані в директивні органи управління економікою України, які дали їм позитивну оцінку і взяли для використання.

Деякі методичні положення і рекомендації використано при розробці державних науково-технічних програм "Ліс", "Карпати", в яких автор бере безпосередню участь.

1.7. Апробація роботи. Результати досліджень доповідались на міжнародних і регіональних конференціях, симпозіумах,

семінарах, зокрема: "Економіка України в умовах державної незалежності" (м.Львів, 1991), "Проблеми становлення української національної соціально-економічної моделі" (м.Львів, 1993), "Карпати - український міст у Європу: проблеми і перспективи" (м.Львів, 1993), на міжнародній науково-практичній конференції "Становлення нової економічної системи в Україні" (м.Львів, 1994), "Вільні економічні зони: перспективи розвитку" (м.Чернівці, 1995), на науково-практичних конференціях і семінарах Інституту регіональних досліджень НАН України, Українського державного лісотехнічного університету.

1.8. Публікації. За результатами досліджень опубліковано 28 наукових робіт загальним обсягом 88,9 д.а., з них 44,5 д.а. виконано особисто автором.

1.9. Обсяг і структура роботи. Дисертація складається із вступу, шести основних розділів, висновків, списку літератури. Загальний обсяг 355 сторінок машинописного тексту, включаючи 20 таблиць, 21 рисунок.

2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

2.1. Соціально-економічні проблеми розвитку лісогосподарського комплексу України в умовах ринкової трансформації економіки.

Лісогосподарський комплекс України як багатофункціональна територіально-галузева структура по відтворенню лісів, охороні їх від пожеж, шкідників, хвороб, забезпеченню потреб національної економіки лісосировинними ресурсами потребує докорінних змін у системі управління відповідно до вимог сучасної економічної ситуації, розробки нових концепцій дальшого розвитку. До основних причин і

факторів, що зумовлюють необхідність перегляду існуючих принципів управління економікою лісогосподарського комплексу, слід віднести такі:

1. Кардинальна зміна економічних відносин України з іншими країнами і передусім з Росією як основним постачальником лісосировинних ресурсів. За розрахунками спеціалістів, потреби народного господарства і населення України в деревині за рахунок власних лісосировинних ресурсів не можуть задовільнятися в повному обсязі.

Економічна ситуація, що виникла і сформувалась за останні чотири роки по забезпеченню лісосировинними ресурсами, ставить у скрутне становище підприємства деревообробної промисловості, потребує пошуку нових шляхів задоволення їх потреб. У розв'язанні цієї проблеми вимальовуються різні напрями, реалізація кожного з яких вимагає обґрунтування і певних розрахунків.

2. Лібералізація цін на продукцію, сировинно-матеріальні й енергетичні ресурси призвела, як відомо, до кардинальних змін у системі ціноутворення, наблизивши її принципи формування до вимог ринкової економіки. Однак ситуація, яка характеризується дефіцитністю на сировинних і товарних ринках, відсутністю конкуренції між виробниками, формами власності, невідповідністю державних структур до приватизації, призвела до необґрунтованого зростання цін, високих темпів інфляції і гіперінфляції, а в кінцевому підсумку - до загострення кризи в країні. Нова економічна ситуація вимагає перегляду цілої низки положень щодо оцінки вартості і ефективності використання різних функцій лісу, більш повного обліку лісосировинних ресурсів, а також ресурсів побічного користування лісом.

3. Підвищення ролі і значення рекреаційних функцій лісу. Ліс як відновлюваний ресурс відіграє значну роль у поліпшенні екологічного середовища, зокрема, в забруднених радіоактивними викидами регіонах. Водночас розвиток ринкових відносин, зміна форм господарювання при недосконалій системі юридичного захисту лісового фонду як національного багатства можуть дати негативні наслідки в напрямках забезпечення ефективності функціонування лісогосподарського комплексу. Розв'язання проблемних питань вимагає розробки нових підходів до економічної і соціальної оцінки еколого-рекреаційних функцій лісу, виходячи із кінцевих результатів впливу лісу на життєздатність людини, збереження екологічного середовища її існування.

4. Старіння основних фондів, необхідність оновлення виробничих процесів на засадах впровадження нових прогресивних технологій лісогосподарського виробництва, збереження і раціонального використання лісосировинних ресурсів. Сьогодні в Україні практично відсутні виробники і постачальники виробничих засобів, устаткування для лісогосподарської і деревообробних галузей. Отже, важливого значення набувають питання, пов'язані з економічною оцінкою наявного виробничого потенціалу галузі, визначенням потреб у прогресивних засобах виробництва на перспективу, встановленням фінансових джерел і найбільш вигідних форм їх закупівлі.

5. Зміна форм власності. Роздержавлення і приватизація в лісогосподарській діяльності належать до особливо складних проблем у теоретичному і методологічному відношенні, потребують глибоких досліджень і ретельних розрахунків не тільки економічних результатів, але й соціальних наслідків. Сьогодні

такі питання недостатньо досліджені і розроблені в методичному плані.

6. Загострення соціальних проблем унаслідок зниження життєвого рівня основних верств населення, поглиблення кризової ситуації в країні. В галузі лісового господарства розв'язання соціальних проблем спрямоване на збереження наявного виробничо-господарського, науково-технічного, трудового потенціалу. Важливу роль у розв'язанні соціальних проблем галузі повинна відіграти система соціального захисту працівників галузі, основні функції якої полягають у підвищенні зацікавленості працівників у досягненні високих результатів праці, задоволенні потреб виробників.

Висвітлені вище групи факторів не тільки діють одночасно і впливають один на одного, але їх взаємодія є важливим результатом впливу на функціонування лісогосподарської галузі. Відповідно до їх взаємодії в ситуації, що сформувалась в Україні за останні чотири роки, а також перспектив розвитку галузі повинен будуватись механізм відтворення лісових ресурсів і їх раціонального використання. Вивчення таких процесів є самостійним дослідженням і потребує використання сучасних методів і розробки методології дослідження.

2.2. Методологія і методика дослідження.

В основу дослідження лісогосподарського комплексу покладено системний аналіз, програмно-цільовий підхід, які дають змогу визначити основні цілі і підцілі функціонування лісогосподарського комплексу, склад факторів і умов, що впливають на досягнення поставленої мети, пріоритетність напрямів її реалізації, виходячи із реальних фінансово-економічних, матеріально-технічних і ресурсних можливостей лісового господарства і національної економіки загалом.

Досліджуючи ресурсно-виробничий потенціал лісогосподарського комплексу і ефективність його використання в умовах ринкової трансформації економіки, автор звертає увагу на відсутність чіткості в термінології, що ускладнює дослідження і знижує достовірність їх результатів. З цих позицій у дисертації подано короткий аналітичний огляд думок різних авторів стосовно визначення суті таких термінів, як "виробничий потенціал", "виробничі ресурси", "ресурсний потенціал" та ін. Досліджуючи такі питання стосовно лісогосподарського комплексу, автор вводить термін "ресурсно-виробничий потенціал", сутність якого пояснюється на за-садах висвітлення наступних положень:

термін "потенціал" (від лат. "potentia" - сила) в економічній теорії має широкі аспекти використання і визначається як за-паси, засоби, джерела, які є в наявності і можуть бути використані (приведені в дію для досягнення певної мети);

лісогосподарський комплекс як цілісна система і підсистема національної економіки України повинен забезпечувати соціальні функції збереження, відтворення і примноження лісового фонду України як природного ресурсу - її національного багатства і здійснювати виробничо-господарські функції.

Перший аспект досліджень визначає ліс і лісові землі як природний ресурс держави. З цих позицій автор ставить питання про необхідність визначення і оцінки ресурсного потенціалу лісового фонду країни.

Другий аспект досліджень торкається виробничих ресурсів, спрямованих на збереження лісового фонду і його раціонального використання. Таким чином, під ресурсно-виробничим потенціалом лісогосподарського комплексу слід

розуміти сукупність наявного лісового фонду та виробничих ресурсів для його збереження, відтворення і раціонального використання. Структура ресурсно-виробничого потенціалу показана на рис.1. Залежно від рівня і мети досліджень виробничий потенціал лісового господарства може поділятися за рівнями управління, включаючи галузевий, регіональний, виробничо-господарської структури (лісогосподарське підприємство, об'єднання).

В основу досліджень покладено економічний аспект ресурсно-виробничого потенціалу лісогосподарського комплексу як цілісної системи, спрямованої на задоволення потреб суспільства в послугах лісу і лісосировинних ресурсів, не виключаючи при цьому дослідження локальних потенціалів кожного з визначених елементів системи.

Формування ресурсно-виробничого потенціалу обумовлюється значною кількістю найрізноманітніших факторів і умов, які потребують класифікації з метою визначення пріоритетності впливу на розвиток лісогосподарського комплексу, розробки відповідної стратегії і тактики реалізації політики ефективного використання лісосировинних ресурсів.

2.3. Характеристика ресурсно-виробничого потенціалу галузі

Ресурсно-виробничий потенціал галузі пропонується визначати на засадах характеристики лісового фонду, під яким розуміється кількісний і якісний стан земель і природних ресурсів лісу, а також технологічних процесів використання лісосировинних ресурсів. Стан лісового фонду визначають параметри, які характеризують: лісові землі (вкриті ліською і неліською рослинністю); нелісові землі (зайняті ліськовими дорогами, просіками, протипожежними розривами, лініями елек-

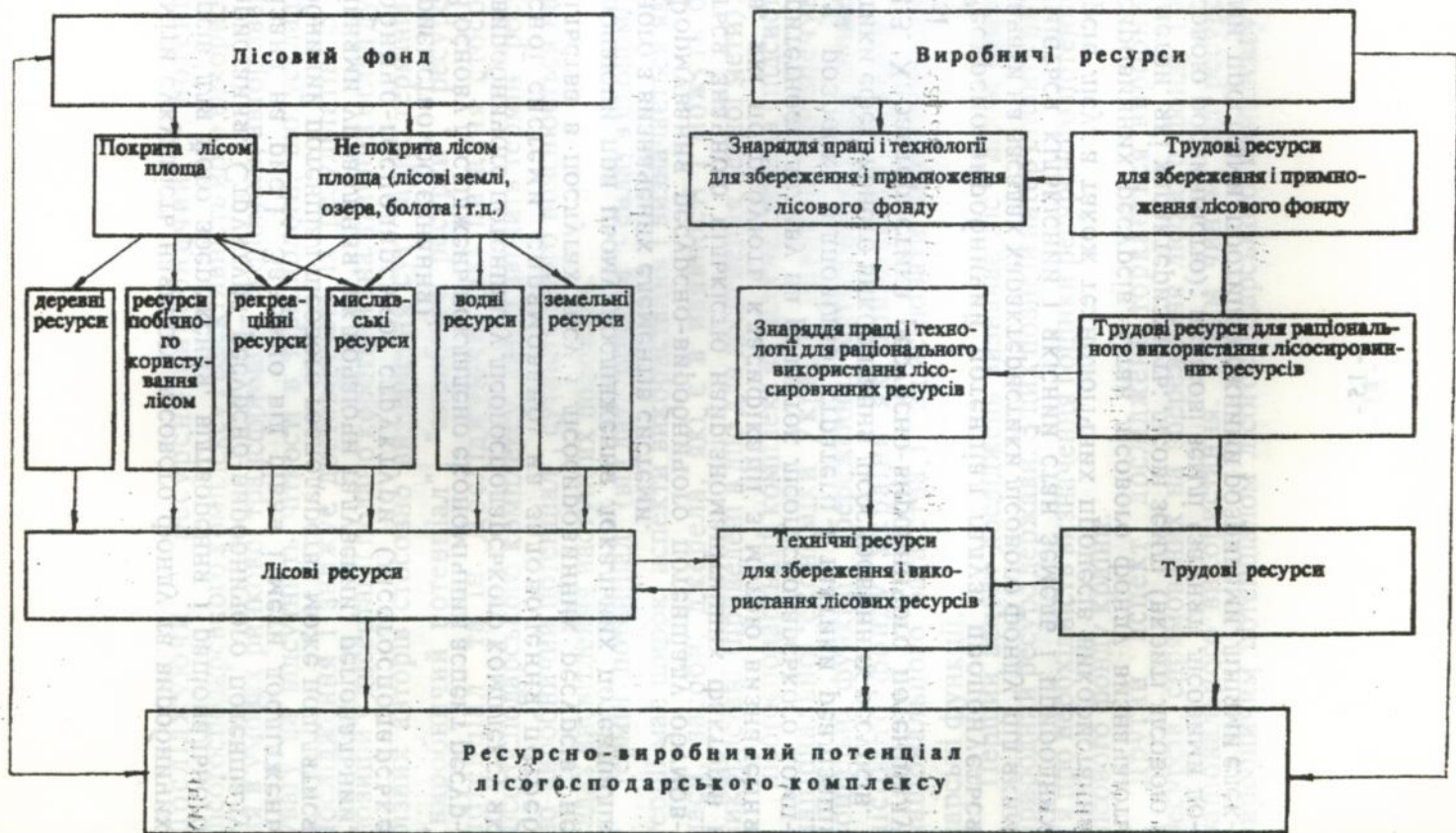

Рис. №1 Схема формування структури ресурсно-виробничого потенціалу лісогосподарського комплексу.

тропередач, болота, сільськогосподарські угіддя і т.ін.). Зіставлення кожного виду земель, що належать до лісового фонду, формують його структуру. В галузевій економіці розроблені різні класифікації лісового фонду, які автор використав, подаючи загальну характеристику ресурсно-виробничого потенціалу лісогосподарського комплексу.

Загальна площа лісового фонду України (по матеріалах лісовпорядкування 1988р.) становить 9942,4 тис.га, з них вкритих лісом 86,7 %. Загальний запас деревини складає 1319 млн. м.куб. Лісовий фонд України перебуває у різному відомчому підпорядкуванні. Більша частина лісових земель підпорядкована Міністерству лісового господарства - 72,2 %, на яких сконцентровано 79,8 % загального запасу деревини, або 1053,5 млн. м.куб. Аналіз структури лісів за породами показав, що хвойні лісові насадження займають 45 % загальної площі, зокрема соснові 36 %, твердолистяні - 41 % площі, основна частина яких (33 %) припадає на такі породи, як дуб і бук.

Загальна площа лісового фонду не є сталою величиною і в сучасних умовах має тенденцію до збільшення. Динаміка зміни площі лісового фонду за період 1946-1986 р.р. показана на рис.2.

Україна належить до малолісних та лісодефіцитних держав: на душу населення в середньому припадає 20 м.куб. запасу деревини. Однак окремі райони України мають значні розбіжності по цьому критерію. Зокрема, у Карпатах, на Поліссі запас деревини в декілька разів перевищує середній рівень, тоді як південна і степова зони мають набагато нижчий рівень.

Порівняльна характеристика використання лісового фонду і лісових запасів у різних країнах світу подана в табл.1. Ці дані показують, що Україна займає 17-те місце після Фінляндії, Швеції, Канади, США, Норвегії, Австрії, Росії, Білорусі і

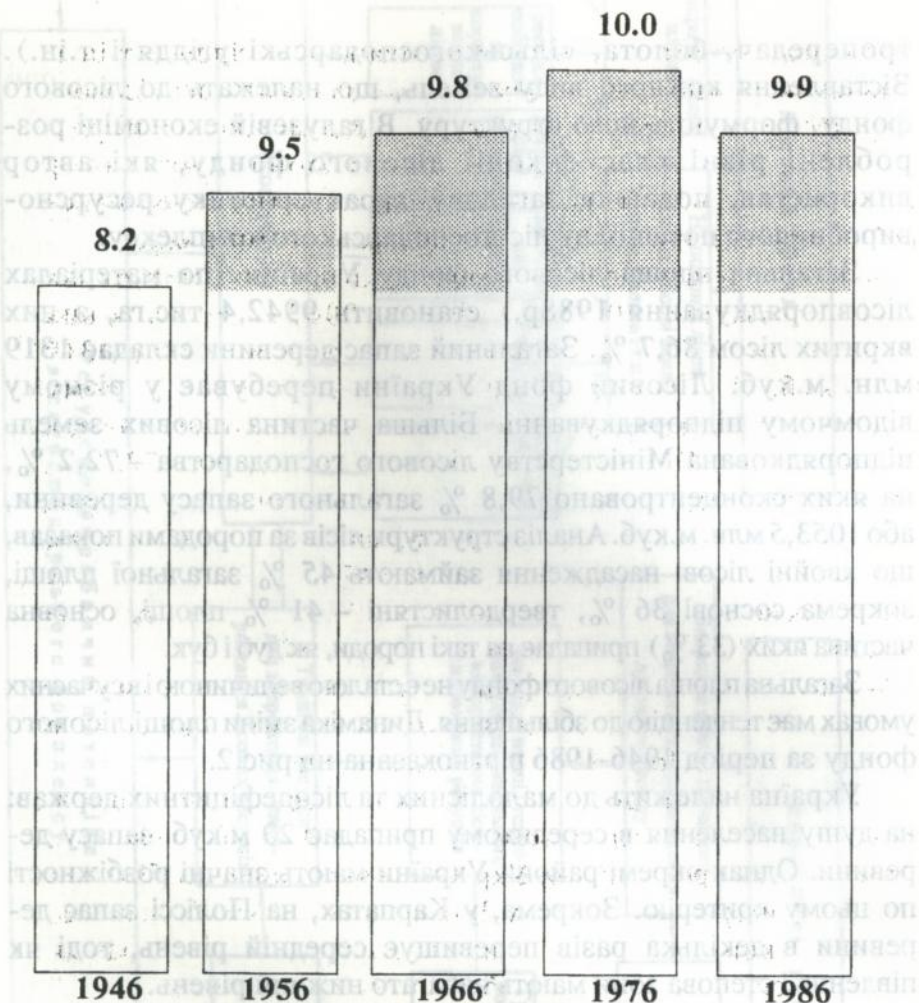

Рис. 2. Зміна площі лісового фонду по роках, млн. га.

випереджує лише Кіпр, Італію і Великобританію. Результати аналізу свідчать про те, що питання раціонального використання деревинних ресурсів, пошук шляхів примноження лісових багатств має перебувати в центрі уваги при визначенні економічної політики нашої держави. Значення таких питань багаторазово збільшується в умовах створення ринкових відносин і державного суверенітету, коли Україні необхідно розраховуватись за потавки деревини по світових цінах.

Нерівномірність лісосировинних запасів на території України ставить в центр уваги регіональний підхід при розробці концептуальних основ підвищення ефективності використання лісосировинних ресурсів. З цих позицій автором запропоновано використовувати районування лісових земель за запасами лісосировинних ресурсів, яке не тільки дає об'єктивну інформацію, але й є базою для побудови організаційно-економічних механізмів управління ними. Схема фізико-географічного районування Львівської області, використана автором при оптимізації використання земель лісового фонду ДЛГО "Львівліс", подана в дисертації.

Аналіз вікового складу лісів України показав, що найбільшу питому вагу складають молодняки - близько 53 %, а площа пристигаючих, стиглих і перестійних деревостанів становить відповідно 9,7 і 7,4 %. Основним фактором, що формує вікову структуру лісу, є обсяги рубок.

Дослідження показали, що протягом останніх сорока років в держлісфонді щорічно заготовлялось близько 13,4 млн. м.куб. деревини, з них 8 млн. м.куб. ділової. При цьому значна кількість деревини заготовлялась від рубок головного користування - 65,8 % і від рубок догляду за лісом та санітарних рубок - 29,1 %. Скорочення обсягу головних рубок в останні роки

Таблиця 1

Порівняльна характеристика використання лісового фонду
і лісових запасів в різних країнах

Країна	Обсяг річного користування на душу населення		Запас деревини			
			на 1 га лісових земель		на душу населення	
	м ³	місце	м ³	місце	м ³	місце
Австрія	2.01	5	212	2	107	7
Білорусь	1.14	8	117	6	87	8
Болгарія	0.63	8	104	10	39	11
Великобританія	0.09	21	100	11	4	21
Греція	0.23	18	53	19	14	17
Іспанія	0.41	16	66	18	12	18
Італія	0.17	19	88	13	10	19
Канада	5.6	3	71	17	900	1
Кіпр	0.16	20	20	20	5	20
Литва	0.76	11	148	5	77	9
Німеччина	0.64	13	151	4	22	13
Норвегія	2.66	4	75	15	142	5
Португалія	0.85	10	72	16	19	15
Росія	1.5	6	106	9	322	3
США	1.49	7	110	8	142	6
Україна	0.28	17	153	3	20	14
Фінляндія	11.74	1	78	15	328	2
Франція	0.92	9	111	7	29	12
Швейцарія	0.69	12	334	1	48	10
Швеція	7.15	2	92	12	273	4
Японія	0.05	15	78	14	17	16

Таблиця 2

**Рівень використання розрахункової лісосіки
головного користування**

Період часу, роки	Фактичні рубки до розрахункової лісосіки, %
1945-1950	232
1951-1955	186
1956-1960	184
1961-1965	132
1966-1970	107
1971-1975	100
1976-1980	101
1981-1985	100
1986-1990	99
1991-1992	97

стало причиною збільшення кількості деревини від рубок проміжного користування. Дослідження відзначають чітку тенденцію скорочення рубок головного користування. Рівень використання розрахункової лісосіки головного користування показано в табл.2. Наведені дані характеризують чітку тенденцію до зниження порушень перевищення заготівлі деревини понад величину розрахункової лісосіки. Однак це не виключає порушення цієї тенденції окремими господарськими структурами. Зміна соціальної ситуації, економічного механізму потребує більш детальних і повних досліджень використання деревних ресурсів. До факторів, що в перспективі можуть негативно вплинути на використання лісосировинних ресурсів, у роботі віднесені такі: необмежене зростання цін на деревні

ресурси, гострий дефіцит на лісосировинні ресурси, зміна зовнішньоекономічної ситуації, зміна форм власності і механізму розподілу деревини на внутрішньому ринку. Повнота і ефективність використання лісосировинних ресурсів безпосередньо залежить від досконалості засобів виробництва і праці на етапах від заготівлі деревини до виготовлення кінцевої продукції: пиломатеріалів, фанери, плитних матеріалів, будівельних конструкцій, меблів тощо. З цих позицій у дисертації проаналізовані і визначені основні етапи становлення виробничого потенціалу в різних галузях переробки деревини, визначені можливі резерви більш раціонального використання лісосировинних ресурсів на засадах удосконалення техніки і технології переробки, впровадження системи машин і механізмів комплексної переробки деревини.

2.4. Напрями підвищення інтенсифікації та ефективності використання ресурсно-виробничого потенціалу

Аналіз стану ресурсно-виробничого потенціалу лісогосподарського комплексу України дав змогу визначити такі напрями підвищення ефективності його використання.

1. У сфері збереження і примноження лісового фонду:

встановлення єдиних технологічних вимог до ведення лісогосподарських робіт у лісах різного відомчого підпорядкування;

збільшення земель державного лісового фонду за рахунок підпорядкування лісів радгоспів, колгоспів та інших відомств Міністерству лісового господарства України;

збільшення обсягів лісонасаджень незаліснених земель лісового фонду;

максимальне використання ярів, балок, інших еродованих земель для заліснення;

збільшення обсягів робіт, спрямованих на підвищення якості лісових земель, якісного складу лісових культур;

підвищення державного контролю за дотриманням принципів невиснаженості лісів при веденні лісогосподарських і лісозаготівельних робіт;

удосконалення форм господарювання в лісогосподарській галузі на засадах використання переваг ринкової економіки, введення принципів матеріального зацікавлення працівників у підвищенні інтенсифікації та ефективності лісогосподарських робіт і їх економічної відповідальності за результати виконаної роботи.

2. У сфері раціонального використання лісоресурсного потенціалу:

впровадження прогресивних технологій вирощування лісу і збереження лісосировинних ресурсів;

збільшення обсягів лісосировинних ресурсів і включення їх до господарського обігу (від рубок догляду, санітарних рубок тощо);

впровадження прогресивних технологій максимального використання зеленої маси при заготівлі лісосировинних ресурсів;

впровадження прогресивних засобів виробництва і техніки для збереження лісів від пожеж, шкідників, хвороб;

впровадження нових форм організації робіт щодо збереження лісосировинних ресурсів.

3. У сфері заготівель: створення бази для виготовлення основного і допоміжного устаткування, техніки для механізації лісоексплуатаційних робіт, зниження трудомісткості робіт з заготівлі лісу на засадах впровадження прогресивної техніки і технології, зокрема по переробці неділової деревини, тон-

коміру і хмизу на сировину для целюлозно-переробної продукції, плитних матеріалів.

У дисертації проаналізовані можливі напрями підвищення ефективності використання лісосировинних ресурсів у деревообробних галузях. Виявлено значні резерви збільшення випуску кінцевих видів продукції в результаті раціонального використання лісосировинних ресурсів на всіх стадіях їх вирощування, заготівлі і переробки.

2.5. Економічна оцінка використання лісових ресурсів

В умовах адміністративно-командної системи господарювання і одержавлення всіх видів природних ресурсів оцінці їх вартості не приділялося особливої уваги. Оскільки вважалось, що такі ресурси, як земля, корисні копалини, водні ресурси є державною власністю, яка надається в користування виробничим колективам і суспільству загалом на безоплатній основі. Лісові ресурси до деякої міри мали оплатний характер, оскільки за користування лісосічним фондом вносились попенна плата, яку обчислювали за допомогою лісових такс і перераховували в бюджет країни. Однак така плата не забезпечувала ефективного розвитку галузі і не виконувала покладених на цю категорію функцій. Намагання уряду переглянути такси на використання лісосировинних ресурсів не дали позитивних результатів, оскільки ріст цін та інші статті витрат у собівартості заготівельної деревини випереджував темпи зростання кореневої плати. Водночас інтерес до визначення вартості різних функцій лісу і лісосировинних ресурсів значно збільшився. За останні роки в економічній літературі з'явилося багато публікацій, присвячених обґрунтуванню економічної оцінки різних видів лісосировинних ресурсів, послуг лісу, робіт лісогосподарського характеру.

У дисертації на основі аналітичного огляду різних методичних підходів до оцінки лісосировинних ресурсів, корисних функцій лісу автор зробив низку узагальнень і обґрунтував такі методологічні положення:

1. Введення плати за користування природними (зокрема, лісосировинними) ресурсами - це передумова свідомого використання законів ринку, згідно з якими вартість кожного товару визначає попит на ринках збуту. Дохід від експлуатації кращих ресурсів є складовою частиною вартості продукції. Стосовно лісосировинних ресурсів в умовах перехідної економіки, коли ринкові інститути не повністю виконують свої функції, відсутня конкуренція між виробниками, ціни на найбільш важливі лісоресурси (стратегічні види ресурсів) повинна встановлювати держава як основний власник лісового фонду.

2. Об'єктами економічної оцінки лісових ресурсів є: деревні ресурси і побічні продукти лісу (горіхи, гриби, ягоди, лікарські рослини), рекреаційні та інші корисні функції лісу, які мають споживчу вартість.

3. Для введення плати за природні ресурси доцільно розробити і впровадити на місцях об'єктивну систему обліку різних видів ресурсів у натуральному і вартісному виразі. Це дасть змогу в умовах ринкової економіки розраховувати і оцінювати ефективність капіталовкладень у розвиток лісового господарства з боку інвесторів, при вилученні лісових земель під забудови, трубопроводи, електролінії тощо.

4. Оскільки ліс і лісосировинні ресурси поки що залишаються в державній власності, доцільно розробити прогресивні нормативи використання основних видів лісосировинних ресурсів. Такі нормативи повинні використовуватись державою для стимулювання виробників за підвищення ефективності

використання ресурсів, створювати об'єктивну основу для регулювання цін на сировину, послуги лісу.

5. У загальному вигляді економічна оцінка природних ресурсів повинна складатися з двох елементів: витрат на освоєння і відтворення природних ресурсів і диференційної ренти. Останній складник для лісосировинних ресурсів може визначатись як різниця затрат на заготівлю деревини у відносно гірших і даних конкретних умовах. Це потребує встановлення нижньої межі оцінки лісосировинних ресурсів.

6. Залежно від мети досліджень, напрямів використання їх результатів, оцінка лісосировинних ресурсів може мати диференційований характер (стосовно окремих видів ресурсів), (груповий - певної групи ресурсів: деревини, продуктів побічного користування лісом, рослинного, тваринного походження тощо); узагальнююча - коли дається оцінка певної сукупності визнаних видів ресурсів лісу; інтегральна - коли беруться до уваги одночасна дія і взаємовплив різних компонентів лісу як еколого-економічної системи її ресурсного потенціалу. В дисертації обґрунтовані найбільш доцільні напрями застосування кожного з перелічених методів оцінки, поставлено проблеми про необхідність і можливість визначення синергетичного ефекту від лісогосподарської діяльності підприємств. Термін "синергія", що в перекладі з грецької означає співдію, сумісне функціонування різних компонентів системи, коли сумарний результат від їх взаємодії перевищує суму локальних ефектів від дії кожного з них, автор використовує стосовно оцінки ефективності функціонування лісогосподарського комплексу як цілісної системи по відтворенню, збереженню лісосировинних ресурсів і їх раціонального використання. В лісовому господарстві процеси синергії виявляються у взаємодії багатofункціональної спря-

мованості лісу як природного ресурсу, включаючи його екологічні, соціальні, природоохоронні властивості і виробничо-господарську діяльність працівників лісгосподарських об'єктів, спрямованих на збереження, примноження і раціональне використання ресурсів.

Запропоновано один із підходів до визначення синергетичного ефекту і обґрунтовані напрями його використання в управлінні лісгосподарською діяльністю. В основі його використанні відомі підходи до визначення економічного ефекту від лісгосподарської діяльності, інтегрального ефекту від різних аспектів виробничо-господарської діяльності, екологічного ефекту від надання різноманітних рекреаційних послуг і виконання робіт соціального характеру. Синергетичний ефект запропоновано визначати як різницю між загальною величиною соціально-економічного ефекту від функціонування лісгосподарського комплексу і сумарною величиною ефекту, яка може бути отримана в результаті ізольованого здійснення окремих функцій використання ресурсно-виробничого потенціалу, реалізації заходів по збереженню лісових масивів.

Викладений в дисертації підхід може бути використаний при визначенні оптимальних параметрів у взаємодії різних функцій ведення лісгосподарських робіт.

2.6. Оптимізація відтворення і використання лісосировинних ресурсів

Раціональне використання природних ресурсів тісно зв'язане з їх нормуванням, визначенням раціональних обсягів їх щорічного використання, які не повинні перевищувати розміри їх щорічного приросту. Однак у практичній діяльності такі пропозиції не завжди прийнятні, оскільки на ці процеси впливають різні соціально-економічні фактори, пов'язані з розвитком

продуктивних сил, дефіцитністю ресурсів тощо. В зв'язку з цим виникає необхідність своєчасно прогнозувати можливі зміни попиту на сировинні ресурси. Це стосується передусім біологічних ресурсів, зміна і відтворення яких потребує довгих термінів. Отже, прогнози, пов'язані із раціональним використанням лісосировинних ресурсів, треба складати на 30-50 років. Ці прогнози слід використовувати для розробки перспективних і поточних планів раціонального використання природних ресурсів, своєчасної перебудови структури і розміщення потужностей галузі, попереднього переведення ресурсів з одного режиму користування на інший тощо. Важливим є принцип комплексного використання лісосировинних ресурсів. Принцип комплексності є визначальним в організації безвідходного виробництва, становить основу для розв'язання широкого кола завдань оптимального використання і відновлення лісових ресурсів.

Побудова оптимальних моделей використання лісосировинних ресурсів потребує значних обсягів інформації про лісові ресурси, землі лісового фонду, можливі зміни у використанні лісових ресурсів тощо. Від повноти і достовірності вихідної інформації значною мірою залежать результати оцінки раціонального використання сировинних ресурсів. Оскільки ліси України мають багатофункційне значення, важливо оцінювати можливість раціонального використання його різних функцій у відповідних ґрунтово-кліматичних умовах, виходячи із цільового призначення лісів. Однак у зв'язку з тим, що методи обліку оцінки економічного ефекту від використання нематеріальних корисних властивостей лісу поки що не опрацьовані з достатньою достовірністю, враховувати їх у практичній діяльності досить складно. Через це доцільно використовувати спрощену оцінку окремих властивостей лісу,

а побудова оптимальних моделей використання лісосировинних ресурсів носитиме вірогідний характер. Однак побудова моделей оптимізації використання лісосировинних ресурсів має суттєве значення для побудови виваженої стратегії розвитку лісогосподарського комплексу.

Одним з критеріїв оптимізації структури лісового фонду може бути прийнята максимізація продукції переробки деревини:

$$\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m \frac{\frac{m_{1j}(T_{ij})}{N_{1c}} C_1 + \frac{m_{2ij}(T_{ij})}{N_{2c}}}{T_{ij} - \tau + 1} S_{ij} \rightarrow \max$$

де C_1 і C_2 - вартість одиниці продукції відповідно з ділової деревини;

$m_1(T), m_2(T)$ - маса основної деревини та відходів (м.куб.) з одиниці площі, на якій здійснюється вирубування;

S - площа, на якій відбувається відновлення лісового фонду;

$i = \overline{1, n}$ - індекс породи;

$c = \overline{1, k}$ - види промислової продукції;

$j = \overline{1, m}$ - індекс якісної характеристики площі;

$T - \tau$ - період (в роках) від садіння до віку стиглості;

T - вік дерева;

τ - вік саджанців;

N_1, N_2 - норма споживання деревини на випуск продукції.

При цьому слід враховувати обмеження щодо загальної площі, порід (зокрема, раціональна структура порід на окремих площах).

У дисертації наведені моделі для визначення максимальних обсягів виробництва для держлісгоспів при визначених виробничих фондах і трудових ресурсах.

2.7. Оптимізація заліснення та раціональне використання земельних ресурсів різних відомств

Під залісненням прийнято розуміти процеси відтворення з метою збільшення лісових масивів, збільшення лісосировинних ресурсів, забезпечення дії певних функцій лісів на навколишнє середовище, включаючи відновлення кругообігу речовин у ландшафті, локалізацію і знешкодження забруднюючих речовин, поліпшення мікроклімату, балансу тепла, вологи, зменшення вітрової ерозії землі тощо.

У теорії ведення лісового господарства використовуються різні методологічні підходи до визначення критеріїв оптимальності заліснення. В дисертації розроблені економіко-математичні моделі для розрахунків оптимальності заліснення низькопродуктивних земель з урахуванням економічних можливостей за наступними цільовими функціями: мінімізація затрат на створення лісових насаджень на низькопродуктивних землях, які не належать до лісового фонду України; максимізація ефекту від продукції, яку можна одержати на таких землях; максимізація ефекту від зменшення інтенсивності шкідливих антропогенних процесів.

2.8. Структура і завдання організаційно-економічного механізму раціонального використання ресурсно-виробничого потенціалу

Мета механізму полягає в реалізації форм і методів господарювання, спрямованих на збереження і примноження лісосировинних ресурсів, їх ефективне використання відповідно до попиту і кон'юктури ринку на засадах впровадження прогресивних ресурсозберігаючих технологій і форм господарювання.

В основу побудови механізму покладені такі принципи і вимоги:

1. Центральне місце в формуванні сукупності форм і методів управління галуззю повинні посісти критерії раціонального використання ресурсно-виробничого потенціалу і використовуватись як структуротворний елемент його побудови. Це означає, що раціональне використання ресурсно-виробничого потенціалу має забезпечуватись у різних підсистемах механізму.

2. Оцінка прогресивності шляхів забезпечення раціонального використання ресурсно-виробничого потенціалу передбачає вибір оптимальних напрямів використання основних видів лісоресурсів на засадах впровадження ресурсозберігаючих технологій, дотримання екологічних вимог до збереження лісових земель, навколишнього середовища; нових форм господарювання. Дотримання таких вимог передбачає необхідність визначення соціальної корисності продукції, послуг, робіт лісогосподарського спрямування, прогнозування можливих соціальних наслідків виробничо-господарської діяльності, визначення оптимальних режимів господарювання.

3. Необхідність визначення кон'юктури ринків збуту продукції і послуг лісогосподарського галузі. Реалізація цього напрямку в умовах економічної кризи значно ускладнюється. Однак актуальність проблеми зростає, оскільки своєчасне

визначення можливих змін кон'юнктури ринку дає змогу знизити ризик виробничо-господарської діяльності і підвищити ефективність господарювання.

4. Показники ефективності використання і збереження ресурсно-виробничого потенціалу повинні зайняти домінуюче положення при формуванні мотиваційних механізмів, спонукаючи працівників галузі до забезпечення реалізації основної мети виробництва.

За характером впливу на досягнення мети основні завдання механізму об'єднані в дві групи підсистем: функціональні та забезпечуючі (рис.3).

Група функціональних підсистем включає: підсистему аналізу й оцінки стану ресурсного потенціалу галузі; підсистему аналізу й оцінки ефективності використання ресурсно-виробничого потенціалу; підсистему стратегії ефективного розвитку галузі, підприємств; підсистему економічного стимулювання за підвищення ефективності використання лісосировинних ресурсів.

Група забезпечуючих підсистем об'єднує питання інформаційного, нормативного, правового, матеріально-технічного, трудового, фінансового забезпечення.

У дисертації обґрунтовані методичні підходи формування завдань кожної підсистеми.

2.9. Принципи побудови і реалізації стратегії підвищення ефективності функціонування лісогосподарського комплексу

На відміну від жорсткої системи перспективного планування, яка являла собою невід'ємну частину адміністративно-командної економіки, стратегія лише визначає найдоцільніші способи досягнення поставленої мети, виходячи із реальної економічної ситуації, передбачає наявність різних варіантів розвитку виробничо-господарських об'єктів, взаємозв'язки

Рис 3. Організаційно-функціональна структура механізму раціонального використання ресурсно виробничого потенціалу.

ієрархічного характеру, певну послідовність і підпорядкованість у досягненні мети. В механізмі раціонального використання ресурсно-виробничого потенціалу розробка стратегії розвитку лісогосподарського комплексу посідає центральне місце серед підсистем функціонального характеру, створює інформаційну основу для розробки перспективних планів розвитку галузі.

З урахуванням багатofункційності лісогосподарського комплексу в роботі обґрунтована доцільність визначення стратегічних зон господарювання (СЗГ), під якими автор розуміє окремі сегменти оточення в функціонуванні об'єкту дослідження. В дисертації виділено три основні стратегічні зони функціонування лісогосподарського комплексу: лісовий фонд, ресурсний потенціал лісового фонду, ефективність ведення лісогосподарської діяльності. Такі напрями характерні для всіх рівнів управління лісогосподарським комплексом - від Міністерства до виробничо-господарської ланки - держлісгоспів. Основними відмінностями є глобальність розв'язуваних проблем, конкретність місцевих обставин, що характеризують стан лісового фонду, можливості поліпшення його використання, конкретні форми і методи досягнення поставленої мети.

Кожна стратегічна зона господарювання формується під впливом сукупності зовнішньоекономічних і внутрішньовиробничих факторів. З цих позицій обґрунтована основна сукупність факторів, визначені характер їх впливу на ефективність функціонування лісогосподарських об'єктів і взаємозв'язки факторів і критеріїв підвищення ефективності їх роботи (рис.4), розроблені послідовність і методи досягнення мети розвитку основних об'єктів лісогосподарського комплексу.

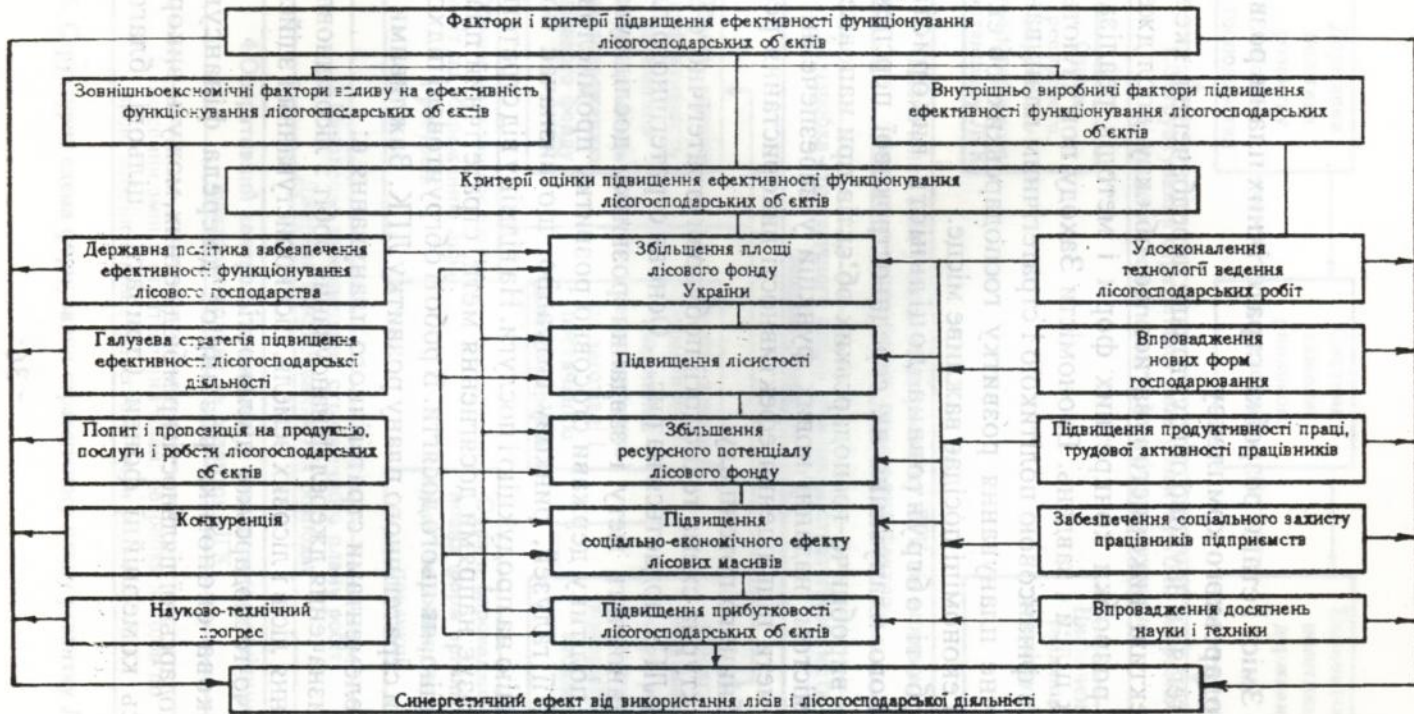

Рис 4. Взаємозв'язки факторів і критеріїв підвищення ефективності функціонування лісогосподарських об'єктів.

2.10. Зміст і етапи розробки стратегічних планів розвитку лісогосподарського комплексу

Стратегія як науково обгрунтоване передбачення, яке може в перспективі використовуватися до об'єкту дослідження, вимагає розробки конкретних форм і методів реалізації її основних цілей і завдань. Економісти Заходу пов'язують такі рішення з фінансовою політикою і стратегічним плануванням. Стратегічне планування розвитку господарських об'єктів у ринковій економіці посідає важливе місце.

У роботі обгрунтована доцільність використання п'ятирічного планування як середньострокової перспективи розвитку виробничо-господарських об'єктів при наповненні її новим змістом, наданні нових функцій у забезпеченні стратегічної мети підвищення ефективності використання ресурсно-виробничого потенціалу.

Структурна схема технології побудови стратегічного плану розвитку ЛГК подається на рис.5. Основи стратегічного планування становлять мету і завдання розвитку досліджуваного об'єкту, політику держави стосовно розвитку промисловості і окремих її галузей, ринкову ситуацію, що визначає попит і пропозицію на продукцію і послуги. На відміну від стратегії, яка лише вказує напрями досягнення мети, стратегічний план дає інформацію, як цього досягти. В роботі обгрунтовані підходи до розробки стратегічного плану розвитку ЛГК. Важливими складовими елементами стратегічного планування є:

1. Визначення джерел фінансування робіт з лісовідновлення, збереження лісів і лісових земель, лісокористування і здійснення виробничо-господарської діяльності.

Ринкова економіка розширює джерела фінансування лісогосподарської діяльності: крім бюджетних, можуть використовуватись комерційні фонди (приватні, цільові, благодійні

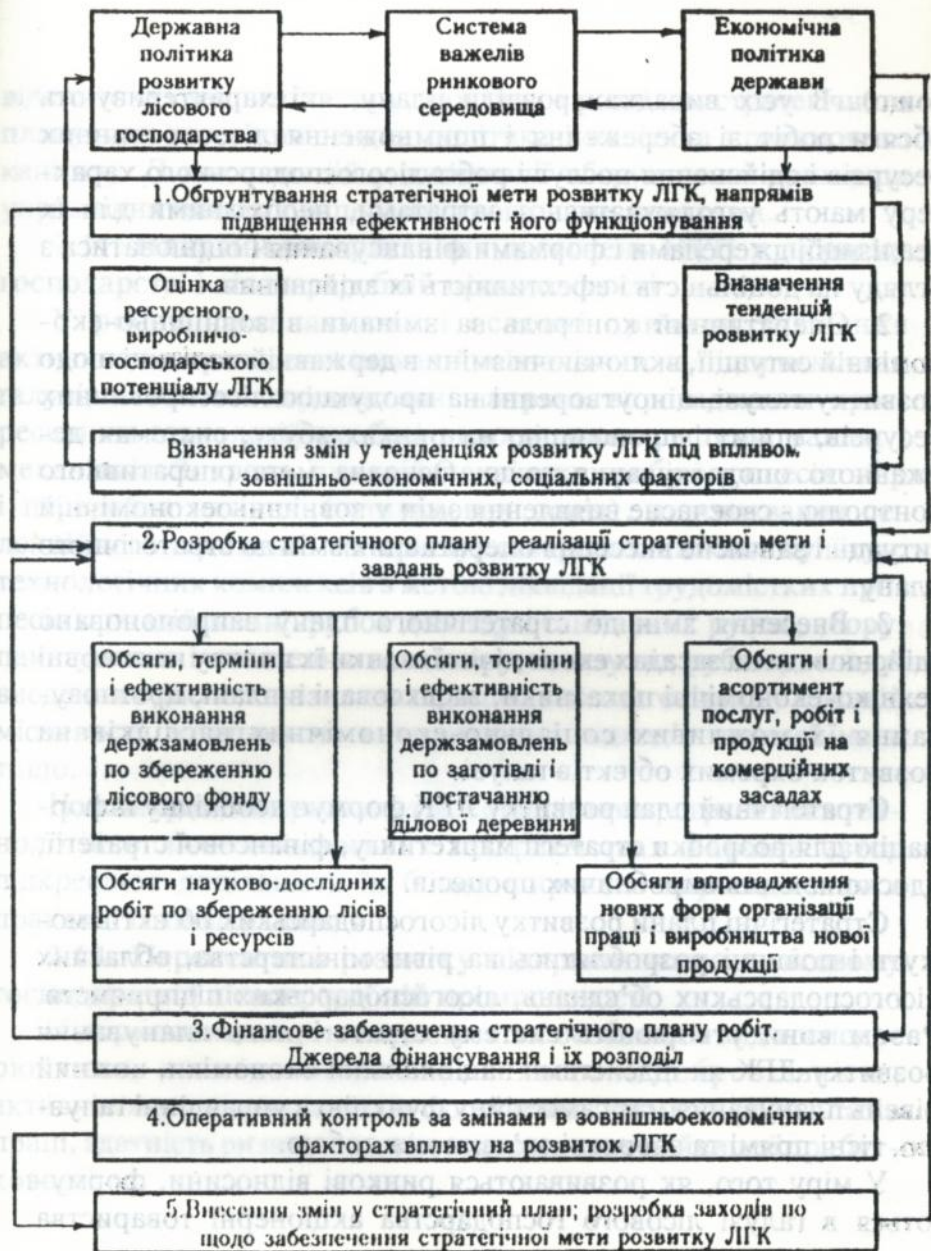

Рис 5. Структурна схема формування стратегічного плану розвитку ЛГК.

тощо). В усіх випадках розділи плану, які характеризують обсяги робіт зі збереження і примноження лісосировинних ресурсів і здійснення послуг і робіт лісогосподарського характеру мають узгоджуватись з затратами, необхідними для їх реалізації, джерелами і формами фінансування і оцінюватись з огляду на доцільність і ефективність їх здійснення.

2. Оперативний контроль за змінами в зовнішньо-економічній ситуації, включаючи зміни в державній політиці щодо розвитку галузі, ціноутворенні на продукцію лісосировинних ресурсів, попит і пропозицію на ринках збуту, системах державного оподаткування тощо. Основна мета оперативного контролю - своєчасне виявлення змін у зовнішньоекономічній ситуації і завчасне внесення оперативних змін до стратегічного плану.

3. Внесення змін до стратегічного плану запропоновано здійснювати на засадах економічної оцінки їх впливу на основні техніко-економічні показники, зафіксовані в плані, прогнозування їх можливих соціально-економічних наслідків на розвиток окремих об'єктів галузі.

Стратегічний план розвитку ЛГК формує необхідну інформацію для розробки стратегії маркетингу, фінансової стратегії, удосконалення виробничих процесів.

Стратегічні плани розвитку лісогосподарських об'єктів можуть і повинні розроблятись на рівні міністерства, обласних лісогосподарських об'єднань, лісогосподарських підприємств. Разом вони утворюють систему стратегічного планування розвитку ЛГК як підсистеми національної економіки, кожний рівень планування має самостійну функцію в управлінні галуззю, тісні прямі та зворотні зв'язки між собою.

У міру того, як розвиваються ринкові відносини, формуються в галузі лісового господарства акціонерні товариства

відкритого і закритого типу, важливим розділом стратегічного плану має стати дивідендна політика і політика працюючого капіталу. З цих позицій у дисертації обґрунтовані принципи управління цінними паперами, грошовими потоками.

2.11. Напрями використання досягнень НТП у лісовому господарстві і лісопереробній промисловості

У роботі проаналізовані основні причини зниження активності в проведенні іноваційної політики на підприємствах галузі, визначені перспективні напрями впровадження прогресивних технологій на базі використання системи машин і механізмів. Зокрема, при здійсненні таких робіт і процесів: збір і переробка насіння (шпилькових порід), вирощування селекційного садивного матеріалу, створення лісових культур, технологічних комплексів з метою ліквідації трудомістких процесів при здійсненні рубок догляду і санітарних рубок, збору, пакетування і вивезення тонкоміру, хмизу від рубок догляду, введення в дію механізованих процесів лісозаготівель у гірській місцевості, комплексне використання відходів зеленої маси тощо.

На конкретних прикладах використання прогресивних технологій в лісогосподарських підприємствах України автор підкреслює доцільність їх більш широкого впровадження в практиці господарювання.

2.12. Перспективи розвитку підприємництва в лісовому господарстві і лісопереробній промисловості

Підприємництво розглядається як особливий вид господарювання, основними ознаками якого є добровільність, активність у пошуку шляхів досягнення високих результатів праці, здатність ризикувати задля досягнення найвищої прибутковості.

Відзначаються високі темпи розвитку підприємництва в промисловості України в процесі ринкової трансформації економіки і суттєве відставання розвитку підприємницьких форм господарювання в сфері лісового господарства і лісопереробної промисловості. Водночас автор зазначає, що більш інтенсивний розвиток підприємницьких структур у досліджуваній галузі можна розглядати як реальний шлях виходу економіки з кризи на засадах створення конкурентного середовища між виробниками, виробничо-господарськими об'єктами різних форм власності, створення нових робочих місць і збереження на цій основі трудового потенціалу, більш повного використання лісосировинних ресурсів, надання широкого асортименту послуг великим підприємствам і населенню. На сучасному етапі розвиток підприємництва формується на базі роздержавлення і приватизації державних підприємств, розукрупнення великих виробничих структур і виділення з них самостійних підрозділів. Узагальнення вітчизняного досвіду з питань організації підприємницьких структур показало, що основними формами власності на сучасний момент є державна, колективна, мішана і приватна. При цьому спостерігається чітка тенденція до збільшення кількості підприємницьких організацій, сформованих на колективній і приватній власності. За кількістю працюючих і обсягами виробництва сучасні підприємницькі організації належать до малих форм господарювання, тобто до таких, які можуть відноситись до категорії малих підприємств. За характером малі форми господарювання (МГФ) поділяються на комерційні, посередницькі, виробничо-господарські, науково-дослідні структури.

У роботі визначені класифікаційні ознаки малих форм господарювання стосовно лісогосподарської і лісопереробної га-

лузей (рис.6), обґрунтовані перспективні напрями їх використання.

Дослідження показали, що малі форми господарювання можуть бути використані в усіх сферах основної виробничої діяльності, а також надавати широкий асортимент послуг допоміжного значення, спрямованих на забезпечення нормальних умов функціонування лісогосподарського комплексу. До них належать ремонтно-транспортні послуги, селекція садивного матеріалу, переробка продукції побічного користування лісом, рекреаційні та ін.

У зоні Карпат усі практично гірські райони і доступні ліси мають велике рекреаційне значення і можуть використовуватись більш інтенсивно для надання послуг туристичного, оздоровчого характеру. Це повністю стосується і лісів приміського розташування. В таких зонах доцільно створювати обладнані туристичні майданчики з місцями для паркування автомобілів. Обладнання таких пікнікових майданчиків з місцями для вогнищ з комерційної точки зору є одним зі шляхів розвитку малих форм господарювання в період формування ринкової економіки.

У лісовому господарстві МФГ можуть створюватись на базі роздержавлення невеликих виробничих об'єктів для переробки деревини, виробництва столярних виробів, сувенірів, художніх виробів на базі народних промислів. Малі форми господарювання можуть створюватись на базі цехів для переробки продуктів побічного користування. З огляду на специфіку лісогосподарського комплексу, його природно-екологічних особливостей і реальної економічної ситуації в країні, яка склалася за період економічного реформування, МГФ доцільно розвивати в таких напрямках: курортно-рекреаційна та відпочинкова індустрія; ліцензійне мисливство та рибальство;

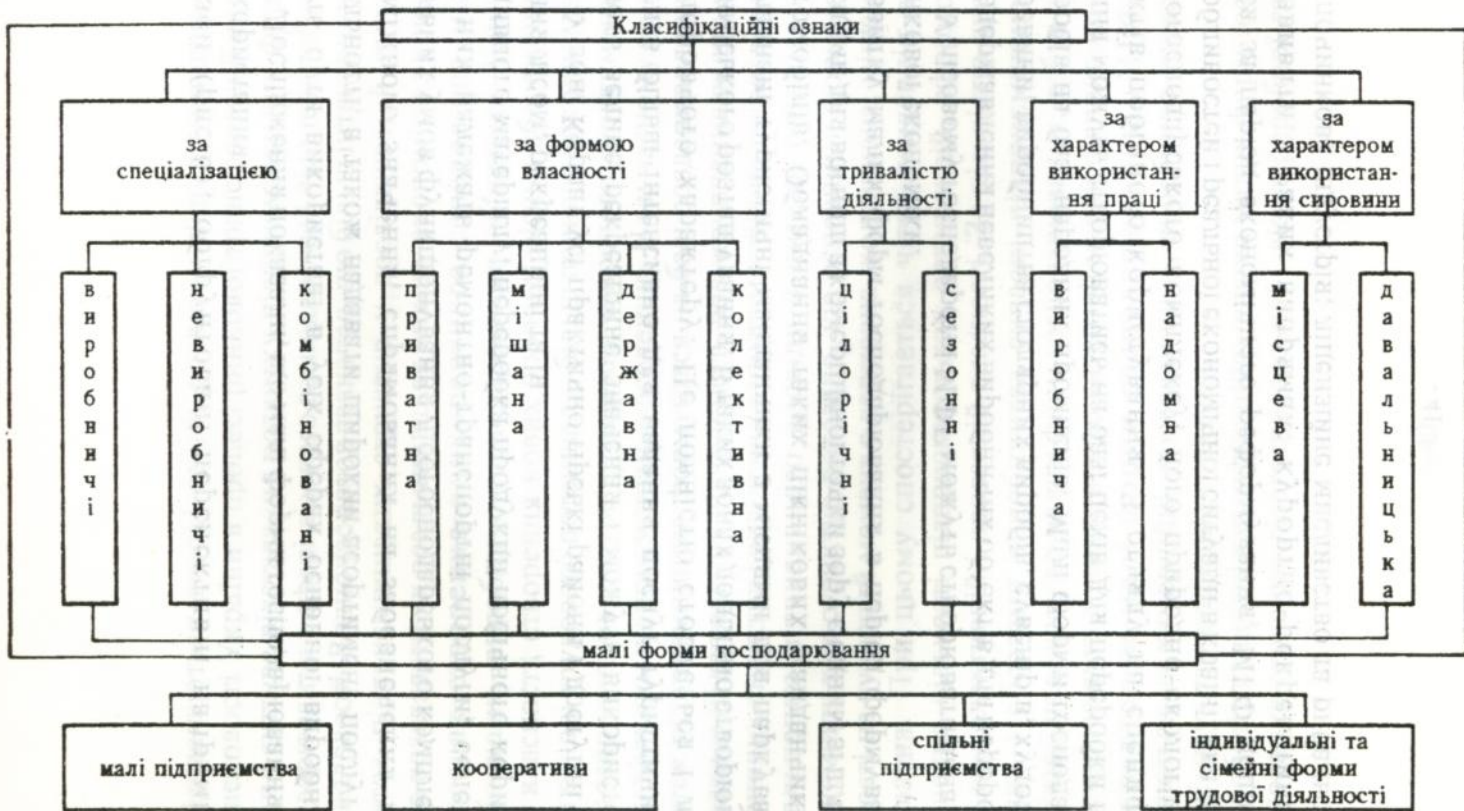

Рис 6. Класифікація малих форм господарювання.

промислове вирощування, збір та переробка цінних видів лікарської сировини, грибів, ягід; налагодження при держлісгоспах (особливо в гірській місцевості) цехів з виробництва тари, товарів широкого вжитку, переробки відходів тощо.

Водночас у роботі зазначені основні фактори, які гальмують розвиток МГФ у галузі. До таких віднесені нестабільність економічної ситуації у країні, недосконалість чинного законодавства з питань розвитку підприємництва, захисту інтересів підприємців, власників, психологічна невідповідність населення до сприйняття підприємництва як прогресивної форми господарювання в умовах ринку.

2.13. Підвищення ефективності використання трудового потенціалу галузі в умовах економічної кризи

Трудовий потенціал як невід'ємна складова частина виробничого потенціалу відіграє активну роль у формуванні, збереженні, примноженні і раціональному використанні лісосировинних ресурсів.

Вітчизняний досвід економічного реформування свідчить, що перехід від адміністративно-командної економіки до ринкової - процес не тільки складний і довготривалий, але й такий, що потребує психологічної підготовки людей до нових умов праці, розробки таких мотиваційних важелів спонукання працівників до продуктивної праці, які реально відбивають проблеми виробництва, відповідають інтересам виробників.

У сучасних умовах більшість підприємств є неплатоспроможними, темпи росту інфляції перевищують темпи росту заробітної платні, щораз більшого розмаху набуває реальне і приховане безробіття. Всі ці процеси повною мірою торкаються працівників лісгосподарської галузі, потребують проведення досліджень з метою обґрунтування стратегії збереження трудо-

вого потенціалу галузі і передусім висококваліфікованих спеціалістів. З цих позицій у роботі проведені соціологічні дослідження з метою визначення факторів і умов, які можуть сприяти підвищенню трудової активності працівників лісогосподарських підприємств, з'ясування думки працівників стосовно тих причин, які їм заважають працювати плідно й ефективно.

Аналіз результатів праці різних категорій працюючих у ДЛГО "Львівліс" показав, що збалансованість рівня освіти, змісту праці та рівня кваліфікації суттєво впливає на ріст трудової активності спеціалістів і робітників. На тих ділянках виробництва, де зазначена збалансованість, збережена трудова активність працівників в 1,3-1,5 рази вища, ніж в середньому на підприємстві. Чим менше розвинений інтелектуально-кваліфікаційний рівень, тим вищі ознаки трудової пасивності працівників у розв'язанні проблем, які виникли.

У роботі проведена типологізація трудової активності працівників. Виявлено, що в середньому 33,2 % працюючих на промислових ділянках ДЛГО "Львівліс" можна віднести до категорії високоактивних і активних за потребою, 28,8 % - до пасивних. Серед ІТР питома вага високоактивних працівників становить 25 %, активних за потребою - 27,3 %, пасивних - 4 %. Отримані результати досліджень покладені в основу розробки заходів по підвищенню трудової активності працівників у конкретних виробничих умовах.

2.14. Соціальний захист працівників лісогосподарської галузі

Досліджувалось коло питань, пов'язаних зі збереженням трудових ресурсів лісогосподарської галузі на засадах розробки і впровадження системи соціального захисту працівників лісового господарства. Структура системи соціального захисту

формувався з урахуванням двох рівнів: міністерства і лісогосподарських підприємств. При цьому враховувалося, що система соціального захисту не повинна протирічити державним заходам і має бути спрямована на поліпшення умов життя і праці працівників галузі, формування стимулів заохочення їх до продуктивної праці.

Визначені функції і завдання основних підсистем соціального захисту в забезпеченні основної мети - збереження трудового потенціалу галузі.

У роботі обґрунтовані методичні підходи до розробки програми соціального захисту працівників підприємств на рівні міністерства, об'єднань і лісогосподарських підприємств.

2.15. Методичні підходи до оцінки ефективності роботи і визначення умов преміювання апарату управління лісогосподарськими об'єднаннями

Запропоновано методику оцінки роботи керівників, спеціалістів і службовців апарату управління, яка базується на результатах соціологічного опитування працівників лісогосподарських об'єктів. Роботу зазначених категорій працівників пропонується оцінювати на засадах використання трьох груп оціночних показників, які характеризують виконання цільових показників роботи об'єднання, функціональних обов'язків структурних підрозділів, виконавчу дисципліну. Результати оцінки роботи спеціалістів використовуються для контролю за їх діяльністю, визначення їх вкладу у розв'язання соціально-економічних, організаційно-технічних та інших проблем, матеріального і морального заохочення до підвищення ефективності праці.

У дисертації наведені методи розрахунку нормативних і фактичних показників, що характеризують роботу спеціалістів функціональних підрозділів апарату управління.

Залежно від результатів оцінки запропонована методика розрахунку премії працівників.

З метою підвищення творчої активності працівників галузі в дисертації запропоновані методичні підходи до організації раціоналізаторської і винахідницької роботи на лісогосподарських підприємствах з урахуванням особливостей функціонування їх у ринковому середовищі.

3. ВИСНОВКИ

1. Нова економічна ситуація, що сформувалась в галузі під впливом економічного реформування, зміни політичних обставин, потребує нових підходів до визначення потенційних і реальних можливостей лісогосподарського комплексу України в задоволенні потреб народного господарства і населення в лісосировинних ресурсах. В сучасних умовах потрібна розробка нових правил користування лісом як природним ресурсом, усунення диспропорцій між лісосировинними запасами і розмірами їх експлуатації на основі нових лісівничих, господарських, технічних і економічних рішень з врахуванням економічних і соціальних факторів і специфіки їх прояву в ринковій ситуації.

2. Вирішення сучасних проблем по ліквідації дефіциту лісосировинних ресурсів потребує комплексного дослідження всіх етапів лісогосподарської діяльності, спроможних забезпечити ріст ефективності виробництва від збільшення обсягів посадки лісу до переробки деревини. Це зумовлює актуальність проблеми раціонального використання ресурсно-виробничого потенціалу ЛГК.

3. Економічна оцінка лісосировинних ресурсів повинна будуватись у відповідності з попитом ринків збуту і відповідних вимог до користування природними ресурсами. Однак на перехідному етапі до ринкової економіки ціни на основні

(стратегічні) види ресурсів повинна регулювати держава як основний власник лісу.

4. Багатофункціональна структура ЛГК передбачає визначення трьох основних стратегічних зон господарювання: лісовий фонд, ресурсний потенціал лісового фонду, ефективність ведення лісогосподарської діяльності. Кожна стратегічна зона формується під впливом сукупності факторів, має локальну мету і критерії розвитку, форми і методи їх досягнення, забезпечуючи при цьому вирішення спільної проблеми і підвищення ефективності використання ресурсно-виробничого потенціалу ЛГК.

5. Важливою складовою ресурсно-виробничого потенціалу ЛГК є трудовий потенціал. В умовах економічної кризи і спаду обсягів виробництва, виникає проблема збереження найбільш кваліфікованої частини працівників галузі. Вирішення цієї проблеми запропоновано на засадах використання мотиваційних механізмів ринкової економіки, впровадження системи соціального захисту працівників галузі, стимулювання їх творчої і трудової активності, спрямованої на розв'язання важливих завдань раціонального використання ресурсно-виробничого потенціалу ЛГК.

4. ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

(монографії, брошури, препринти)

1. Фурдичко О.І. Ефективність ресурсно-виробничого потенціалу лісового господарства. - Львів: Світ, 1995. - 15 д.а.

2. Резерви підвищення ефективності використання лісових ресурсів / Препр. наук. доповіді. - К.: ІЕ АН України, 1991. - 3 д.а. / у співавторстві /.

3. Бондаренко В.Д., Фурдичко О.І. Ліс і рекреація в лісі. - Львів: Світ, 1994. - 10,4 д.а.

4. Фурдичко О.І. Плюсові дерева Львівської області. Методичні рекомендації та практика відбору. - Львів: 1992. - 2,0 д.а.

5. Бондаренко В.Д., Фурдичко О.І. Узлісся / Екологія, функції та формування / Львів, 1993. - 3 д.а.

6. Напрямки розвитку малих форм господарювання в лісовій і деревообробній промисловості / Препр. наук. доповіді. - Львів: НАН України, Львівське відділення Інституту економіки, 1993. - 2,8 д.а. / у співавторстві /.

7. Фурдичко О.І. Концептуальні засади формування стратегії ефективного функціонування об'єктів лісогосподарського комплексу України / Препр. наук. доповіді. - Львів: НАН України, Львівське відділення Інституту економіки, 1994. - 2,8 д.а.

8. Пунько Б.М., Фурдичко О.І. Культура підприємницької діяльності / Брошура ЛьвЦНТЕІ. - Львів, 1994. - 16 с.

9. Методические рекомендации по организационно-экономическим основам перехода государственных предприятий на аренду. - М.: Минавтосельхозмаш СССР, 1990. - 7,5 д.а. / у співавторстві /.

10. Організаційно-економічні та правові засади стимулювання творчої активності працівників промислових підприємств / Методичні вказівки /. - Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 1994. - 2,5 д.а. / у співавторстві /.

11. Історія лісівництва в Україні / Навчальний посібник /. - Львів: Світ, 1995. - 24 д.а. / у співавторстві /.

12. Основні засади ведення лісового господарства в дібровах України / Практичні рекомендації /. - Львів: Світ, 1995. - 8,0 д.а.

13. Оцінка ефективності роботи і умови преміювання керівників, спеціалістів та службовців апарату управління

лісогосподарських об'єднань / Методичні рекомендації /. - Львів: ІРД НАН України, 1995. - 2,0 д.а. / у співавторстві/.

(статті в журналах, збірниках, інші публікації)

14. Комплексная механизация и организация малоотходного производства на лесозаготовках в горных условиях / Тез. докл. респ. научно-практ. "Научно-технический прогресс и техническое перевооружение предприятий лесной и деревообрабатывающей промышленности в XII пятилетке". Ив.-Франковск, 1987. - 0,2 д.а.

15. Оптимізація відтворення та використання ресурсного потенціалу в лісовому господарстві // Лісове господарство, лісова, паперова і деревообробна промисловість. - 1992. Вип. 1. - 0,8 д.а.

16. Механізм компенсації шкідливого впливу антропогенних факторів на процеси лісовідтворення // Регіональні екологічні проблеми: Праці міжнар. інституту-асоціації регіональних екологічних проблем. Т.1. - Львів, 1992. - 0,5 д.а.

17. Фурдичко О.І. Резерви підвищення ефективності використання лісосировинних ресурсів // Економіка України. - 1992. - № 5. - 0,8 д.а.

18. Фурдичко О.І. Санітарний стан лісів Львівської області та заходи по його покращенню / Тез. докл. респ. науково-практ. конф. - Ів.-Франківськ, 1992. - 0,2 д.а.

19. Фурдичко О.І. Рубки і поновлення в ялинках Карпат // Лісове господарство. - 1993. - № 5. - 0,5 д.а.

20. Фурдичко О.І. Кон'юнктура і цінові відносини в ринкових умовах / на прикладі ДЛГО "Львівліс"/ Тез. доп. Першої міжнар. конф. - Львів, 1993. - 0,5 д.а.

21. Козоріз М.А., Фурдичко О.І. Розвиток малих форм господарювання в лісовому господарстві // Універсум. - 1994. - № 5. - 0,8 д.а.

22. Козоріз М.А., Фурдичко О.І. Перспективи розвитку малих форм господарювання в лісовому господарстві, лісовій і деревообробній промисловості // Економіка України. - 1995. - № 2. - 0,6 д.а.

23. Пунько Б.М., Фурдичко О.І., Солтис І.Ф. Спеціальне лісовирощування, як основа зниження дефіциту деревини в Україні / Наук. вісн. - 1994. - Вип.3. - 11 с.

24. Римар М.В., Пунько Б.М., Фурдичко О.І. та ін. Оптимізація використання земель лісового фонду ДЛГО "Львівліс" та інших відомств Львівської області в умовах територіально-міжгалузевої інтеграції / Звіт про НДР (заключний) УкрДЛТУ № держреєстрації 0194 008055. - 1994. - 123 с.

25. Римар М.В., Фурдичко О.І., Пунько Б.М. Теоретичні і методологічні основи визначення економічних збитків, завданих навколишньому середовищу в межах будівництва трубопровідного транспорту / Кон'юнктура і цінові відносини в ринкових умовах // Матеріали міжнар. науково-практ. конф. 12-16 жовтня 1993 року. - Львів, 1993. - С. 11-16.

26. Войцехівська В., Фурдичко О.І. Оптимізація обсягів випуску продукції (на прикладі ДЛГО "Львівліс"). - Львів, ІРД НАН України, 1995. - 0,6 д.а.

27. Розвиток підприємництва на етапі переходу до ринку / Тез. доп. Міжнар. науково-практ. конф. "Становлення нової економічної системи в Україні". - Львів, 1994. - 0,2 д.а.

28. Вплив вільних зон на розвиток підприємництва в лісовому господарстві / Тез. доп. Міжнар. науково-практ. конф. "Вільні економічні зони: перспективи розвитку". - Чернівці, 1995. - 0,2 д.а.

О.І.Фурдычко "Эффективность использования ресурсно-производственного потенциала лесохозяйственного комплекса"

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.10.02 - Территориальные системы и комплексы.

Институт региональных исследований НАН Украины.

Защищается рукопись диссертации, в которой исследованы теоретические вопросы формирования ресурсно-производственного потенциала лесохозяйственного комплекса, методология оценки эффективности его использования в условиях становления рыночной экономики.

Обоснованы структура и функции организационно-экономического механизма рационального использования лесосырьевых ресурсов, методология построения стратегии развития лесохозяйственного комплекса в новых условиях хозяйствования.

Furdychko O.I. "Efficiency of a Resource-Production Potential of a Forestry Complex"

Thesis for a doctor's degree of economy; speciality 08.10.02 - Territorial systems and complexes.

Institute regional investigations NAS of the Ukraine.

Manuscript of thesis investigating the theoretical problems of a forestry complex resource-production potential formation, methods of evaluation of efficiency of its use under the conditions of market economy formation.

Structure and functions of organizational-economic mechanism of forest raw material resources rational use, methods of strategy development of a forestry complex under new conditions of management.

Ключові слова: ресурсно-виробничий потенціал, економічна оцінка ресурсів, стратегія, соціальний захист.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.10.02 - Территориальные системы и комплексы.

Институт региональных исследований НАН Украины.

Защищается рукопись диссертации, в которой исследованы теоретические вопросы формирования ресурсно-производственного потенциала лесохозяйственного комплекса, методология оценки эффективности его использования в условиях становления рыночной экономики.

Обоснованы структура и функции организационно-экономического механизма рационального использования лесосырьевых ресурсов, методология построения стратегии развития лесохозяйственного комплекса в новых условиях хозяйствования.

Furdychko O.I. "Efficiency of a Resource-Production Potential of a Forestry Complex"

Thesis for a doctor's degree of economy; speciality 08.10.02 - Territorial systems and complexes.

Institute regional investigations NAS of the Ukraine.

Manuscript of thesis investigating the oretical problems of a forestry complex resource-production potential formation, methods of evaluation of efficiency of its use under the conditions of market economy formation.

Structure and functions of organizational-economic mechanism of forest raw material resources rational use, methods of strategy development of a forestry complex under new conditions of management.

Ключові слова: ресурсно-виробничий потенціал, економічна оцінка ресурсів, стратегія, соціальний захист.

Тезисы для диссертации на соискание ученой степени доктора эко-
логической науки по специальности 08.10.02 - Территориаль-
ные системы и комплексы.

Институт региональных исследований НАН Украины
представляет рукописные диссертации, в которой исследованы
теоретические вопросы формирования лесного-производст-
венного потенциала лесохозяйственного комплекса, методо-
логическая оценка эффективности его использования в условиях
становления рыночной экономики.

Основными структурами и функциями ортанизационно-эко-
номического механизма регулирования использования лесо-
вых ресурсов, методологией построения стратегий
развития лесохозяйственного комплекса в новых условиях хо-
зяйствования.

Functioning of a Resource-Production Potential
in a Forestry Complex
Thesis for a doctor's degree in economy; specialty 08.10.02 -
Territorial systems and complexes.

Institute regional investigations NAS of the Ukraine
Manuscript of thesis investigating the orchical problems of a
forestry complex resource production potential formation, methods
of evaluation of efficiency of its use under the condition of market
economy formation.

Structure and functions of organizational-economic mechanism
of forest raw material resources rational use, methods of strategy
development of a forestry complex under new conditions of
management.

Кандидатская диссертация-исследование потенциала лес-
ного хозяйства, вопросы формирования, комплексного хозяйст-

468748

АВ 32.488
АВ 32.488

Підписано до друку 18. 05. 1995 р. Формат 60 X 84 $\frac{1}{16}$.
Друк офсетний. Ум. др. арк. 2,8. Тираж 100. Зам. 61.
Комп'ютерний набір, верстка та друк НВФ "Українські
технології", тел./факс (0322) 52-03-61.